

уровнях: методологические аспекты / А. Б. Алехин // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – № 5. Т. 3. – С. 7–12.

8. Піддубний І. Теорія конкурентоспроможності: сучасний стан і предметно-методологічні аспекти розвитку / І. Піддубний, Л. Піддубна // Економіка України. – 2007. – № 8. – С. 52–60.

9. Азоев Г. Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. – М. : ОАО «Типография «НОВОСТИ», 2000. – 256 с.

10. Барташевська Ю. М. Розвиток машинобудування України: стан, проблеми, перспективи / Ю. М. Барташевська // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. – № 1 (8). – С. 19–25.

11. Старк Д. Неоднозначность активов и организация разнообразия в постсоциалистических странах / Д. Старк // Экономическая социология. – 2001. – № 2, т.2. – С. 115–129.

12. Grabher Gernot. Adaptation at the Cost of Adaptability? / Gernot Grabher // Restructuring the Eastern German Regional Economy. – 1997. – P. 107–134.

13. Hannan Michael T. Uncertainty, Diversity, and Organizational Change / Michael T. Hannan // Экономическая социология. – 2001. – № 2, т.2. – С. 73–94.

14. Fontana Walter. The Arrival of the Fittest: Toward a Theory of Biological Organization / Walter Fontana, Leo W. Buss // Bulletin of Mathematical Biology. – 1994. – № 56(1). – P. 1–64.

Рецензія/Peer review : 18.11.2015 р.

Надрукована/Printed : 14.12.2015 р.

Рецензент: д.е.н. Войнаренко М.П.

УДК 330.101.8

Д.Д. СУРМАЙ

Хмельницький національний університет

ПРИБУТОК. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ І ТЛУМАЧЕННЯ

У статті розглядаються історичні передумови формування концепції прибутку. Відзначаються ключові зміни розуміння поняття прибутку та формування сучасних поглядів на це поняття. Окреслюються недоліки сучасних досліджень прибутку і прибутковості.

Ключові слова: прибуток, багатство, прибутковість, перебування, притік.

D.D. SURMAY

Khmelnitsky National University

PROFIT. PROBLEM DEFINITION AND INTERPRETATION

Considered the historical prerequisites of formation of the concept of profit. Key changes of the understanding of the concept of profit and formation of current views on this concept is defined. Disadvantages of current researches of profit and profitability is outlined.

Keywords: income, wealth, profitability of arrival, inflows.

Актуальність теми. Переважна більшість підприємств в своїй діяльності в тій чи іншій мірі орієнтуються на максимізацію прибутковості. Останнім часом, з огляду на нестабільну економічну ситуацію, дедалі більше підприємств приймають рішення про призупинення або взагалі припинення діяльності з огляду на збитковість. Проте, на нашу думку, при прийнятті подібних рішень, необхідно враховувати що поняття прибутку динамічне і єдиного визначення прибутку не існує. Тому доцільно розглянути поняття прибутку та його розвиток в часі.

Тему прибутку, управління прибутком і прибутковістю досліджувало багато вчених, більше того, практично кожен вчений-економіст висловлював власні думки з приводу цього поняття.

Вклад основного матеріалу. Як і будь-яку загальну економічну категорію прибуток і відповідно прибутковість слід розглядати не як факт, стан чи показник, а як явище, яке може мати прояви у формі стану чи показнику. Причиною такого положення речей є те, що формалізацію поняття прибутку, незважаючи на його довгу історію, все ще не завершено. В спробах окреслити суть прибутку можна навести велику множину варіантів визначення, кожне з яких в певній мірі і в певних умовах буде вірним. Проте для прикладного застосування значно ефективніше в загальних рисах зрозуміти алгоритм модифікації цього поняття в часі з урахуванням об'єктивних умов дійсності в кожен конкретний історичний період. Це дасть можливість не тільки адекватно оцінювати поточну прибутковість організацій, але також передбачати ключові зміни «прибутко-орієнтованої» економіки в цілому.

В першу чергу, доцільно розглянути етимологічну природу терміну досліджуваного поняття. Слово «прибуток» походить від дієслова «прибувати» – збільшуватися кількісно [3, 4]. Англійське слово «Income» походить від староанглійського «incuman» – притік, перебування. В ієрогліфічному написанні далекодні країн прибуток зазвичай позначається знаками, найпоширеніше значення яких є «вигода». Виходячи з того що мова є «живим» інструментом формалізації дійсності, можна дійти висновку, що різні народи терміном прибуток означували дещо різні поняття. Все ж, для цих понять помітна одна спільна риса – включення в розуміння терміну прибутку поняття корисності.

Слід зазначити що поняття прибутку так само як і інші наукові категорії пройшли в своєму розвитку

три основні етапи. Перший етап це виявлення самого явища, яке виражається в формуванні його поняття, другий – практичне використання явища, в завершенні якого відбувається іменування (визначення) явища і третій – наукова реалізація явища, тобто проведення спроб розкриття його суті і формалізації.

Історично, поняття «прибуток» передувала концепція «багатства». В древніх країнах з слабо розвиненими господарськими відносинами потреби в такому складному абстрактному понятті як прибуток просто не було. Звісно в колах грамотних людей були поширені рекомендації щодо ведення господарства з метою збільшення багатства (збагачення), проте навіть вони на початкових етапах були частковим випадком загальнополітичних рекомендацій. Зразком саме такого підходу є «Повчання Ахтоя, сина Дуафа своєму синові Піоні».

Поняття прибутку достатньо чітко для ідентифікації окреслено в Вавилонії, в законах царя Хаммурапі [2]. В цій державі була значно розвиненіша система економічних відносин, в тому числі з'явився новий спеціальний вид діяльності – банківська. Проте не це було рушієм розвитку поняття прибутку, основною причиною цього стали спроби створити максимально справедливу податкову систему. Якщо раніше перелік видів діяльності, прибуток за якими був мізерним порівняно з вартістю обороту, до прикладу ювелірні роботи, узгоджувати окремий порядок адміністрування податків не складало труднощів, то з посиленням спеціалізації праці індивідуальний підхід був надто витратним. Було необхідно розробити підхід, який дозволив би однаково справедливо оподатковувати всі види діяльності не зважаючи на конкретну їх специфіку. Виходом в цій ситуації стало використання поняття наближеного до прибутку, яке в древніх державах мало значний майновий відтінок, оскільки до приросту багатства включали всі надлишки виробництва незалежно від того чи можливо було їх продати або обміняти.

Наступний значний вклад в розвиток поняття прибутку здійснили мислителі Древнього Риму. Зокрема Катон одним із перших дав достатньо чітке визначення прибутку як надлишку над виробничою вартістю.

Середньовічні філософи в своїх дослідженнях дещо змістили акценти, звертаючи більше уваги на етичний аспект отримання прибутку та сутність самого поняття прибутку. Проте з огляду на те, що будь-яка діяльність розглядалася авторами в ремісничьому розумінні, тобто нерозривно з особою ремісника, який виконував роботи, то прибутком визначався надлишок, який формується після покриття всіх витрат, які можуть переслідувати виробника, незалежно від того чи мають вони відношення до процесу виготовлення товару.

З огляду на особливості культурного розвитку, в середньовічному близькому сході поняття прибутку мало свої особливості. Чільне місце серед мислителів арабських країн посідає Ібн Хальдун та його праця «Вступ». В цій праці вперше прямо вказано що головним джерелом доходу суспільства є праця, відповідно прибуток, який отримує людина є вартість від її праці. Досліджуючи вартість товару він вперше включив до неї вартість матеріалів, засобів праці та проміжного товару, фактично окресливши класичну формулу земля–праця–капітал. Також, Ібн Хальдун значно раніше Адама Сміта, на праці якого в основному посилаються сучасні економісти, відзначив, що розподіл праці є важливим джерелом економічних надлишків суспільства, прибуток є першопричиною комерційних починань, а очікування прибутку веде до розширення виробництва. Власне прибуток визначав як надлишки, що утворилися в наслідок діяльності, після покриття згаданих витрат. Значним кроком в розвитку економічної теорії було визнання можливості отримання прибутку за рахунок капіталу [1].

Варто відмітити що пошук джерел прибутку найбільш радикально змінив сприйняття поняття прибутку. Якщо до цього моменту прибуток за великим рахунком був податковим та індикативним інструментом, то з цього етапу свого розвитку поняття значно розширюється переходячи в категорію явища, щодо якого відбуваються спроби дослідження поза контекстом загальної економічної ситуації.

Коріння сучасного сприйняття прибутку як величини в грошовій формі слід шукати в працях фізіократів. А. Тюрго в своїй праці «Роздуми про створення і розподіл багатств» чітко визначив що прибуток слід шукати в межах доходів. Прибутком найманого працівника Тюрго вважає його зарплату а власника капіталу, в тому числі землі – ту частину доходу, яку отримує капіталіст з своєї власності не прикладаючи додаткових зусиль. Крім того Тюрго на відміну від попередників в ряді джерел прибутку виділяв крім праці та капіталу, кредитування і інвестування в сільське господарство, промисловість та торгівлю.

Безперечно найбільш значний вплив на сприйняття поняття прибутку здійснила концепція економічного егоїзму суб'єктів господарювання Адама Сміта. Основна ідея цієї концепції полягає в тому, що економічна людина це одиниця господарських відносин, яка здійснює дії виходячи з максимізації власної вигоди. Узгоджуючись з цим положенням прибуток визначався як різниця між ціною та сумою доданої вартості та зарплати. Проте А. Сміт визначав окремою категорією прибуток капіталіста, який утворювався після сплати ренти та відсотків. Згідно поглядів А. Сміта прибуток не є результатом управлінської діяльності капіталіста [5]. Інтерпретуючи погляди цього вченого з сучасної точки зору можна сказати, що прибуток в певній мірі виражатиме міру суспільної корисності діяльності конкретного капіталіста.

Опираючись на інтуїтивне розуміння зв'язку між прибутком і корисністю в другій половині XVIII, першій половині XIX ст. силами австрійських вчених, зокрема Г. Госсена було здійснено значний вклад в розвиток поняття прибутку в аспекті корисності. Прибуток розглядали більше як якісну характеристику

діяльності підприємства, не акцентуючи увагу на джерелах його формування. З цих досліджень беруть свій початок практично всі сучасні методи управління та максимізації прибутку, рівно як підхід активного ціноутворення.

Неокласики вважали, що прибуток складається з двох складових: підприємницького доходу та проценту. А основним способом максимізації прибутку є регулювання цін на продукцію і обсягів її випуску згідно теорії ринкової рівноваги [6].

В XX столітті відбулася значна систематизація економічних поглядів, проте це призвело тільки до того, що прибуток в кожній групі таких поглядів трактувався різним, інколи взаємовиключним чином. Єдине, що залишалося спільного у більшості трактувань, – це те, що прибуток є позитивною різницею доходів та витрат. В результаті чого на даний момент прибуток трактують здебільшого у розумінні бухгалтерського прибутку до оподаткування. Що призводить до логічних парадоксів в практиці управління прибутком особливо з застосуванням методів активного ціноутворення.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене слід відмітити, що прибуток як економічна категорія історично формувалася з метою коректного оподаткування діяльності суб'єктів господарювання. Незважаючи на спроби дослідження його в різних аспектах, в суті своїй основну прикладну функцію не змінив. Безперечно прибуток здійснює стимуляційний вплив на діяльність суб'єктів господарювання і його обсяг є критерієм вибору стратегії діяльності. Проте очевидно, що прибуток у виключно фінансовому розумінні самостійною категорією бути не може. Якби прибуток в поточному його розумінні можна було розглядати як самостійну категорію його визначення в більшості своїй були б принаймні несуперечливими.

Тому ми бачимо доцільним проводити подальші дослідження в напрямку розширення оцінки якісних характеристик прибутку з метою врахування не фінансових аспектів цієї категорії.

Література

1. Ігнатенко О. О. Ібн Хальдун / О. О. Ігнатенко. – М. : Мысль, 1980. – 160 с.
2. Кузицина В. И. История Древнего Востока. Тексты и документы : учебное пособие / В. И. Кузицина. – М. : Высшая школа, 2002. – С. 167–190.
3. Мельничук О. С. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / О. С. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 1. – 632 с.
4. Мельничук О. С. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / О. С. Мельничук. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 4. – 632 с.
5. Симт А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Симт. – М. : Эксмо, 2007. – 960 с.
6. Юхименко П. І. Історія економічних учень / П. І. Юхименко, П. М. Леоненко. – К. : Знання-прес, 2005. – 583 с.

Рецензія/Peer review : 29.11.2015 р.

Надрукована/Printed : 14.12.2015 р.
Рецензент: д.е.н. Орлов О.О.